

Stiftelsen Trädgårdens Elitplantstation
VERKSAMHETSPLAN 2021 – 2025

Bakgrund

Styrelsen för Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS) ska under 2020 arbeta fram en ny verksamhetsplan för Elitplantstationens kommande fem år 2021–2025. Vi har under året samlat in information från stiftarna, våra producenter och kunder för att få ett relevant underlag för vårt arbete med verksamhetsplanen. Under de kommande åren står vi inför stora förändringar inom organisationen.

En långsiktig stabil finansiering av verksamheten måste säkras och vi bör lyfta fram bevarande och självförsörjning samt miljöarbetet i ett nationellt perspektiv i nära samarbete med E-planta ekonomisk förening. Vår verksamhetsledare går i pension hösten 2021 och vi ska rekrytera en ny verksamhetsledare. Nytt certifieringssystem skall implementeras och graden av certifiering ses över.

En tydlig arbetsfördelningen mellan Elitplantstationen och E-planta ekonomisk förening bör arbetas fram då även denna förenings verksamhetsledare går i pension under 2021.

Elitplantstationen december 2020

Elisabet Martinsson
Verksamhetsledare EPS

Birgitta Rämert
Ordförande EPS

Innehåll

Verksamhetsplan i korthet	4
Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation	5
Finansiering	5
Våra styrkor	6
Starka varumärken och framgångsrika innovationer	6
Vår vision är att:	6
Generella utmaningar	6
Risker och riskhantering	8
Utvecklingsmöjligheter och trender	9
Stiftarna	11
Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)	11
SLU:s syn på Elitplantstationen och vårt samarbete nu och i framtiden	11
Programmet för Odlad Mångfald (POM)	12
Betydelse av en Elitplantstation	13
LRF-trädgård	14
Riksförbundet Svensk Trädgård och Koloniträdgårdsförbundet	14
Elitplantstationens betydelse för svensk fritidsodling	14
Vad betyder E-plantor för fritidsodlarna och trädgårdsbutikerna?	14
Fritidsodlarnas syn på E-plantor	15
E-planta ekonomisk förening	18
Kommuner	19
Trädgårdsanläggarna i Sverige (STAF)	20
Bilagor	21
Bilaga 1 – Kort historik	21
Bilaga 2 – Certifieringssystemen	24
Bilaga 3 – Programgruppen för plantskoleväxter	26
Bilaga 4 – Varumärken	27

Verksamhetsplan i korthet

En omvärldsanalys genomfördes 2020 och resulterade i nedanstående av styrelsen fastlagda verksamhetsplan för Elitplantstationen 2021–2025:

- Elitplantstationen ska initiera och medverka i forsknings- och utvecklingsprojekt som bidrar till stationens långsiktiga mål och utveckling.
- Elitplantstationen ska ha regelbundna kontakter med Jordbruksverket (SJV), Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och regeringen via Näringsdepartementet och Miljödepartementet för att redovisa verksamheten och diskutera dess nytta och behov för trädgårdsnäringen.
- Elitplantstationen ska i samarbete med branschen arbeta fram nya kvalitetssäkringsregler som ska ersätta det tidigare certifieringssystemet för frukt- och bärväxter samt prydnadsväxter.
- Elitplantstationen ska producera friskt modermaterial. För att differentiera och säkerställa ekonomin skall ettåriga plantor produceras från modermaterial till försäljning till plantskolorna.
- Elitplantstationen ska fortsätta att förbättra och utveckla odlingstekniker för olika växtslag samt förbättra och utveckla hygienarbetet och infrastrukturen i syfte att förbättra kvalitén och leveranssäkerheten, och för att sänka kostnaderna.
- Elitplantstationen ska i samarbete med E-planta ekonomisk förening granska arbetsfördelningen mellan organisationerna för att förbättra och effektivisera verksamheterna, samt se över lokaliseringen.
- Elitplantstationen ska vara aktiv i marknadsföring till branschen för både varumärket E-planta och för Grönt kulturarv. En tydlig arbetsfördelning skall utarbetas med E-planta ekonomisk förening gällande marknadsföringen.
- Elitplantstationen ska i samarbete med E-planta ekonomisk förening förnya avtalet dem emellan.
- Elitplantstationen ska göra en årlig översyn av sortiment och prislista, för att anpassa dessa till efterfrågan tillsammans med E-planta ekonomisk förening och övriga uppdragsgivare.
- Elitplantstationen ska anställa ny verksamhetsledare och se över organisationsstrukturen så att verksamhetens mål kan fortsätta att förverkligas.

Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation

– vision, riskbedömning och utvecklingsmöjligheter

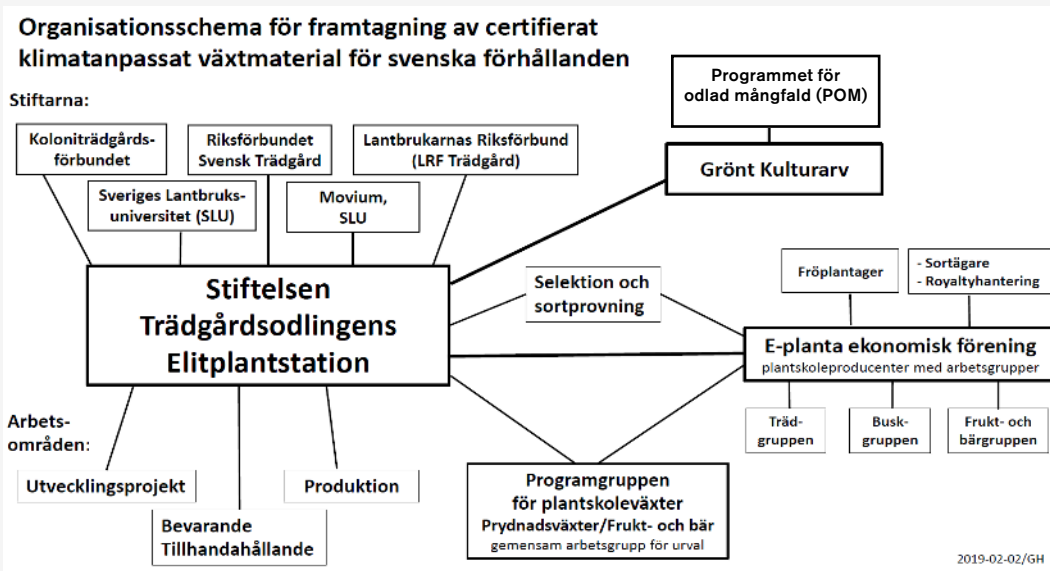
Stiftelsen Trädgårdsodlingen Elitplantstation tillkom i början av 1980-talet på initiativ av motsvarigheterna till dagens Jordbruksverk (SJV), LRF Trädgård och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Stiftelsens mål är att stödja, främja och bedriva forskning, utveckling och produktion av ett friskt och sortäktat växtmaterial anpassat till svenskt klimat. EPS är idag navet i ett nätverk, bestående av trädgårdsbranschen, myndigheter och SLU, som tillsammans väljer ut, testar, dokumenterar, framställer ett kvalitetssäkrat växtmaterial och marknadsför detta till offentliga miljöer och yrkesodlare. Grundplattformen för verksamheten är arbetet för en stabil svensk växtförsörjning med ett garanterat friskt, klimatanpassat och genetiskt säkerställt växtmaterial av hög kvalitet för hela landet.

Finansiering

Verksamheten ska finansieras med det kapital som tillfördes vid stiftelsens tillkomst, framtida kapitaltillförsel från stiftare och andra intressenter, samt avkastning av verksamheten och eget kapital. Verksamhetens tre grenar redovisas ekonomiskt separat, nämligen: Bevarande och tillhandahållande, produktion och utvecklingsprojekt.

Den totala omsättningen inom trädgårdsnäringen är 2018 6 miljarder kronor och plantskolenäringens omsättning är 1 miljard kronor och fruktodlingen omsätter 350 miljoner och bärodlingen 600 miljoner.

Elitplantstationen arbetar i ett nära samarbete med E-planta ekonomisk förening.

I bilaga 1 finns historik som ger information om verksamhetens start, stiftelsens bildande, tillkomsten av E-plantsystemet i samarbete med E-planta ekonomisk förening och nordiska samarbeten.

Våra styrkor

Elitplantstationen har byggt upp en unik kompetens inom vegetativ förökning av ett varierat växtmaterial, som garanterar odlingssäkerhet för både producenter och växtanvändare i hela landet och som tillvaratar viktiga miljöaspekter. EPS har ett starkt och tydligt bevarandeuppdrag och även utifrån ett självförsörjandeperspektiv, ett viktigt samhällsuppdrag som är i samklang med samhällsdebatten. EPS har blivit en väletablerad aktör med gott renommé i branschen och med en unik roll på den svenska marknaden.

Starka varumärken och framgångsrika innovationer

Vi har en tydlig identitet i våra två varumärken. Vi har utvecklat dessa varumärken till att utgöra kvalitetsstämplar för växtmaterial. Detta har starkt bidragit till en konkurrenskraftig svensk plantskoleproduktion.

- **E-planta[®]** – ägs av Elitplantstationen, varumärkesskydd sedan 1990
- **Grönt kulturarv[®]** – förvaltas av SLU

E-planta är en kvalitetsmärkning för växter framtagna för svenskt klimat. E-planta ekonomisk förening har ensamrätt till varumärket.

Grönt Kulturarv har skapats för att göra det möjligt att lansera och saluföra odlingsvärt växtmaterial som samlats in via Programmet för odlad mångfald (POM), som samordnats av SLU. Sorterna har odlats i Sverige under 1800- och 1900-talen. Alla bär på en historia och i flera fall finns det traditioner, berättelser och lokala namn knutna till dem.

Vår vision är att:

- Vidareutveckla Elitplantstationen som ett starkt kompetenscentrum.
- Utveckla ett nationellt och internationellt samarbete inom framtagning av ett väldefinierat

växtmaterial för hela Sveriges behov med ökad genetisk bredd för att stärka produktionsresultat och konkurrenskraft i yrkesmässig odling såväl i plantskolor som i frukt- och bärproduktion.

- Vara en viktig resurs för den svenska nationella genbanken.
- Medverka till att hålla kulturarvet levande genom att återintroducera äldre sorter som är en viktig del i svensk kulturhistoria.
- Främja användningen av alternativ till invasiva främmande växter.

Vår vision är vidare att bidra till att förverkliga de nationella miljömålen genom att:

- Tillhandahålla ett varierat klimatanpassat friskt växtmaterial, som gagnar utvecklingen av hållbara, grönskande tätorter nu och i framtiden, där bl.a. klimatanpassningen sker med naturanpassade metoder.
- Öka den biologiska mångfalden och därmed initiera fler pollinatörer i parker, grönområden (50.000 ha) och hemträdgårdar (320 000 ha).
- Främja hälsa och välbefinnande genom att etablera vackra och varierande grönytor i offentliga miljöer och hemträdgårdar.
- Minska behovet av växtskyddsmedel genom att tillhandahålla ett friskt genetiskt säkerställt startmaterial, som är grunden för en hållbar produktion och odlingssäkerhet.

Generella utmaningar

Vi står inför stora utmaningar de kommande åren för att kunna bibehålla och utveckla verksamhetens mål.

- Säkra en långsiktig stabil finansiering av verksamheten – lyfta fram bevarande och självförsörjning samt miljöarbetet i ett nationellt perspektiv.
- Rekrytering av en ny verksamhetsledare med

rätt kompetens och få kontinuitet vid överlämning av denna. Nuvarande verksamhetsledare går i pension 2021.

- Utveckla och förändra organisationsstrukturen så att verksamhetens mål kan fortsatt förverkligas i samarbete med den nye verksamhetsledaren.
- Graden av certifiering och uppbyggnad av nya kvalitetssäkringssystem.
- Kompetensutveckling av personal och investeringsbehov i anläggningen.
- Göra oss hörda och sedda på en marknad i samarbete med E-planta ekonomisk förening. Förtydliga och fördjupa marknadskommunikationen.
- Fastställa och förtydliga arbetsfördelning mellan Elitplantstationen och E-planta ekonomisk förening, då även denna förenings verksamhetsledare också går i pension 2021.
- Fortsätta med uppföljningen av de tre produktionsgrenarna och justera i dessa efter ekonomiska utfall.

1. Bevarande och tillhandahållande

Alla växter som förökas vegetativt och ska saluföras måste ha sitt ursprung i en sortäktad moderplanta som skall bevaras. Certifieringssystemen har varit grunden i vårt huvuduppdrag bevarande och tillhandahållande och är garanten för ett friskt startmaterial. EPS följer Jordbruksverkets föreskrifter gällande certifieringssystem för olika växtslag.

År 2018 var det första år som EPS följde de nya kraven för certifiering av frukt- och bärväxter enligt föreskriften SJVFS 2016:44, som följer EU:s direktiv 2008/90 och de tillämpningsregler som därefter tagits fram inom EU. Reglerna för certifiering av frukt- och bärväxter är gemensamma inom hela EU. Vid behov uppdateras Jordbruksverkets föreskrifter för att genomföra de nya EU-kraven, senast genom SJVFS 2020:6. Dessa

föreskrifter ska i huvudsak tillämpas från den 31 maj 2020 (vissa övergångsregler finns). Föreskrifterna medför att definitioner och produktionssystem ändras (se bilaga 2). Sortregistrering på frukt- och bärsorter blev obligatorisk genom SJVFS 2016:44.

EPS följer vidare Jordbruksverkets föreskrifter om saluföring m.m. av förökningsmaterial av prydnadsväxter samt annat föröknings- och plantmaterial av grönsaker än utsäde; Den s.k. Trädgårdsföreskriften. Denna föreskrift har nu också omarbetats och innehåller inte längre några nationella krav utan enbart krav som har sin grund i gemensamma EU-regler, (SJVFS 2020:11) och trädde i kraft de 31 maj 2020. Det innebär att den tidigare föreskriften SJVFS 2004:79 har upphört att gälla. När det gäller förökningsmaterial av prydnadsväxter och grönsaksplantor finns inte några certifieringsregler på EU-nivå och inget sådant är inplanerat. Motsvarande EU-direktiv och numera alltså också Jordbruksverkets föreskrifter innebär endast krav för att få saluföra växter av sk minimikvalitet. Kravet att alla sorter som säljs ska finnas med i sortlistan infördes med de nya reglerna SJVFS 2016:44.

En viktig orsak till att Jordbruksverket arbetat om ett stort antal föreskrifter som handlar om saluföring av växter är den nya EU-förordningen om skyddsåtgärder mot växtskadegörare (2016/2031) som började tillämpas den 14 december 2019. Utöver vad som framgår av Jordbruksverkets föreskrifter om saluföring av växter måste alltså denna EU-förordning följas när det gäller frihet från karantänkadegörare, t ex krav på kontroll och testning. Den nya EU-förordningen ställer också generellt sett större krav på företagen vad gäller övervakning och agerande för att hindra spridning av växtskadegörare.

EPS har varit initiativtagare till bildandet av Branschrådet, som nu hanterar gemensamma frågor inom marknadsföring, produktion och handel som berör både producentledet och handeln (t ex gemensam växtdatabas, SKUD, invasiva arter, införande av 'Stora planteringsveckan'), ett forum för att marknadsföra och kommunicera vårt uppdrag.

För närvarande bevarar EPS 400-500 sorter av trädgårdsväxter, prydnadsväxter 180, frukt-och bär 270 och grönsaksväxter 10. Bevarandet sker på uppdrag från E-planta ekonomisk förening, från POM och från marknadsföring av nytt växtmaterial, t ex från SLU.

2. Produktion

Elitplantstationens produktion består idag till 90% av produktionen av ettåriga plantor och har de senaste 5 åren ökat betydligt och 2020 producerades växter för 6-7 miljoner kronor. Försäljning av moderplantor, som från starten var en huvuduppgift, är numera ca 10% av produktionen. Produktionen är och skall vara självfinansierad.

3. Utvecklingsprojekt

Projektverksamheten varierar över tid och skall ligga i linje med verksamhetens mål och tillföra ett mervärde till verksamheten och ha full täckning av sökta medel.

Risker och riskhantering

Vad införandet av EU:s nya direktiv och EU-växtskyddsförordning innebär för vårt certifieringssystem generellt och medföljande kostnader är ännu inte under kontroll och måste följas upp noggrant.

Gällande den nya föreskriften för frukt- och bärväxter (SJVFS 2016:44) arbetar vi fortlöpande i dialog med SJV för att tolka och verkställa föreskriftens innebörd, som är bindande med litet tolkningsutrymme. Införandet av den nya föreskriften har inneburit ökade kostnader och har framför allt gällt högre kostnader för laboratorietester. SJV:s upphandling av laboratorier har därför stor betydelse för kostnadsutvecklingen liksom provtagningsmetoder. Analysmöjligheter och analyskostnader bör jämföras mellan olika laboratorier i olika länder i dialog med EPS vid en ny upphandling av SJV. En ytterligare osäkerhetsfaktor är i vilken omfattning Prebas-mo-

derträd skall isoleras inomhus i krukor och vad det kommer att kräva av nya växthusutrymmen. Sverige och därmed EPS, har genom ett särskilt EU-beslut möjlighet att förvara dessa moderträd utomhus fram till den 31 maj 2023

Vid EPS har hittills allt nytt material som tas in genomgått ett grundläggande test avseende en rad sjukdomar för att inte riskera att infektera annat certifierat material. Eftersom den nya föreskriften SJVFS 2020:11 för prydnadsväxter och grönsaker inte innehåller några tvingande certifieringsregler kommer EPS att behöva bygga upp system vid bevarandet av moderplantor som garanterar att spridning av skadegörare mellan prydnadsväxterna och frukt-och bärväxterna inte förekommer, för att inte äventyra kvalitetssäkring av certifieringssystemet med frukt- och bär växterna. Detta kommer att fördyra produktionen. Branschen har dock uttryckt önskemål om att bygga upp och utveckla ett kvalitetssystem för prydnadsväxter som ersätter certifieringssystemet och säkerställa varumärket E-plantas kvalitetsstämpel. EPS bör därför i samarbete med SJV utarbeta riktlinjer för förvaring och hantering av allt växtmaterial och föra en fortsatt diskussion kring tillämpningen av de nya föreskrifterna.

Gällande produktionen är marknaden i Sverige liten, varför möjligheten att uppnå skalfördelar är begränsad. EPS pris anses högt och det är svårt att få ned produktionskostnaden tillräckligt och sänka priset för att uppnå större volymer, eftersom sortimentet är stort och varierat. EPS gör en årlig översyn av bredden av sortimentet och prislistan, för att anpassa dessa till efterfrågan och detta skall fortgå. För att kunna upprätthålla ett högre pris på våra produkter krävs att vi kommunicerar varumärkenas mervärde med producenter och handeln gentemot kunderna. Anläggningen som är gammal och omodern, byggdes 1985 och har under de senaste fem åren upprustats för att möjliggöra en ökad och effektiviserad hållbar produktion. Detta skall fortgå i den takt som ekonomin tillåter. I fokus är alltid att förbättra hygienarbete och infrastruktur.

Arbetet är unikt och kräver kvalificerad och erfaren personal. Brist på en stabil basfinansie-

ring gör att det är svårt att anställa personal på helårsbasis och bygga upp en god kompetens. En nyligen gjord omstrukturering av arbetet med nyanställning av produktionsledare och intern rekrytering av en förökningsledare har bidragit till ett mycket gott arbetsklimat och skapat ett ansvarstagande och samarbetande arbetslag, som måste underhållas och vidareutvecklas.

Inom projektverksamheten är det projektet i samarbete med POM 'Återintroduktion av växtmaterial från nationella genbanken' som även det måste få en långsiktig och hållbar finansiering. Övriga projekt varierar över tid men det är av stor vikt att vid ansökning av projekt vara noggrann med kostnadstäckning och kostnaderna skall följas upp noggrant under projektiden.

Utvecklingsmöjligheter och trender

Omvärlden och marknaden förändrats idag i snabb takt. Marknadskrafterna är starka och bör balanseras med ett övergripande långsiktigt samhällsansvar gällande miljö, hälsa och kultur. EPS har en unik roll på den svenska marknaden av plantskoleväxter när det gäller dessa tre ovanstående samhällsområden, som är viktiga att framhäva i alla sammanhang. Vi har stor kompetens inom vegetativ förökning och framtagning av ett klimatanpassat växtmaterial för hela landet, ett starkt och tydligt bevarandeuppdrag av dessa och även utifrån ett självförsörjningsperspektiv, ett uppdrag som ligger helt i samklang med nuvarande samhällsdebatt och regeringens proposition "En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet".

Inflyttningen till städerna är omfattande och är en global process. Idag beräknas 55% av världens befolkning bo i urbana områden och andelen förväntas ha ökat till 68% 2050. Detta gör att FN:s avdelning för ekonomiska och sociala ärenden betonar att en hållbar urbanisering är avgörande för implementeringen av Agenda 2030. Stadsgrönskan (inklusive hemträdgårdar) har föreslagits som det mest effektiva sättet att motverka miljöproblem som orsakas av både befolkning-

sökning och klimatförändring. Grönområden i städerna kräver ett varierat växtmaterial som är klimatanpassat och friskt för att vara hållbara, något som vi kan tillhandhålla. Vi skall påpeka att EPS verksamhet är en viktig del av utformningen av dessa hållbara grönskande städer och hemträdgårdar nu och i framtiden, där klimatanpassningen bl.a. genomförs med metoder som utnyttjar detta växtmaterial. Naturvårdsverkets rapport "Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019" uttrycker behovet av att arbeta för att nå de svenska miljömålen i syfte att uppfylla Sveriges åtagande att nå de 17 globala målen för hållbar utveckling, den av FN antagna – Agenda 2030. I de svenska miljö kvalitetsmålen som är 16 till antalet, ingår följande mål som EPS kan vara en del av att förverkliga: Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Giftfri miljö, God bebyggd miljö och Ett rikt växt- och djurliv.

De tidigare nämnda naturenliga metoder, så kallade ekosystemtjänster, som växtligheten bidrar med i den urbana miljön är följande: Förbättrad dagvattenhantering, luftkvalitet och skugga under soliga, varma dagar. Genom ett varierat växtmaterial kan den biologiska mångfalden öka i städerna och i hemträdgårdarna och bidra till att initiera fler pollinatörer. Grönytorna kan även verka som viktiga korridorer (stepping stones) till intilliggande skogsområden för djurlivet. Enligt IPBES-rapport bedöms närmare 1 miljon arter av världens 8 miljoner arter vara hotade av utrotning inom en snar framtid om inget görs för att motverka den negativa trenden.

När det gäller kopplingen mellan människors hälsa och välbefinnande i relation till exponering till grön- och odlingsområden tyder många internationella studier på att ökad exponering leder till minskad dödlighet, förbättrad mental hälsa och ökad fysisk aktivitet. Den ökande trenden för att odla själv innebär också en ökad konsumtion av frukt- och grönt, vilket bidrar till en hälsosammare kosthållning.

EPS bör i samarbete med E-planta ekonomisk förening utveckla ett aktivt marknadsföringsar-

bete genom att framhäva varumärkets mervärde, som även skall omfatta miljöaspekterna i växtmaterialens användning och betoning av sambandet mellan människor hälsa och välbefinnande och exponering för grönska. Marknadsföringen skall riktas till såväl offentlig sektor som till konsument. Detta skulle med stor sannolikhet möjliggöra en stor ökning av omsättningen och andelen sålda E-plantor de kommande åren för svensk plantskolenäring. Det finns en ökad efterfrågan på svensk frukt i handeln och producenterna ser positivt på framtiden. Nyplantering av äpple sker uteslutande med ett friskt och certifierat växtmaterial. Detta är en förutsättning för ett lyckat odling.

Marknadsföringen av varumärket Grönt kulturarv med betoning på vårt kulturarv och dess mervärde bör utvecklas i samarbete med E-planta och SLU, liksom den historiebete som följer med varje växt skall tydligt uppmärksammas.

Ett utökad internationellt samarbete vore önskvärt för att jämföra certifieringen, bevarande tekniker och rutiner och utveckling av sortiment, förökning och varumärken.

EPS har erfarenhet av och kan fortsatt vara en viktig aktör för att utveckla och få igång kedjan från växtens ursprung fram till de olika marknadsaktörerna gällande logistik, personliga kontakter med producenter och handeln, samt trädgårdsjournalister och skulle kunna utvecklas som koordinator för ett Centrum för sortprovning generellt i Sverige i samarbete med SLU och GROgrund.

Fortsatt kompetenshöjning av personalen i samma riktning som skett är viktig liksom fortsatt upprustningsarbete av anläggningen för ökad effektivisering, bättre plantkvalitet och miljöanpassad teknik.

Det är viktigt att vidareutveckla samarbetet med SLU och andra aktörer på marknaden i Sverige och internationellt vad gäller planering och

genomförande av projekt och undervisning för att utveckla verksamheten och förbättra ekonomin.

Referenser

En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet. *Regeringskansliet 2017.*

Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019 – med förslag till regeringen från myndigheter i samverkan. *Naturvårdsverket 2019.*

IPBES-rapport (*The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*)

Maria Albin: Trender och strategier för stadsutveckling; Marie Löhmus Sundström: Grönstruktur och vatten. Från 2018: *Människors hälsa i växande städer. Vetenskapsrådet för hållbar utveckling.*

Masashi Soga, Kevin J. Gaston, Yuichi Yamaura. 2017. Gardening is beneficial for health: A meta-analysis. *Preventive Medicine Reports 5:92-99.*

Paul A. Dandifer, Ariana E. Sutton-Grier, Bethney P. Ward. 2014. Exploring connections among nature, biodiversity, ecosystem services, and human health and well-being: Opportunities to enhance health and biodiversity conservation. *Ecosystem Services 12: 1-15.*

Ulrich Schmutz, Margi Lennartsson, Sarah Williams, Maria Devereaux and Gareth Davies. 2014. *The benefits of gardening and foodgrowing for health and wellbeing. Garden Organic and Sustain.*

Sjöman, Henrik, J. Harry R. Watkins. 2020. What do we know about the origin of our urban trees? – A north European perspective. *Urban Forestry & Urban Greening.*

WHO. Urban green spaces and health. A review of evidence. *WHO region office for Europe, Copenhagen 2018:1.*

Stiftarna

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

SLU:s syn på Elitplantstationen och vårt samarbete nu och i framtiden.

Håkan Schröder – Dekanus – Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV).

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds och växtproduktionsvetenskap ansvarar för SLUs verksamhetsområden trädgård och landskap. Fakulteten ser ett ökat intresse för kunskap inom hortikultur/trädgård där ett exempel är en markant ökning av antalet sökande till utbildningar som är inriktade mot produktion och användning av trädgårdsväxter VT 2020. Intresset gäller både livsmedel och prydnadsväxter. Trädgårdsnäringen i Sverige är i god tillväxt men problemen med en splittrad sektor som t ex inte har något fungerande system för insamling av medel för FoU-projekt kvarstår. Detta minskar också möjligheter till offentlig finansiering. Detta förhållande gäller även landskapssektorn som omfattar användningen av trädgårdsprodukter i utemiljöer. Det är viktigt att stärka och bygga vidare på de strukturer och nätverk som finns som kan bidra till kraftsamling inom trädgårdssektorn. Elitplantstationen (EPS) är ett exempel på en väl fungerande struktur med funktioner som hanterar viktiga behov i näringsliv och samhälle. I relation till samarbetet mellan LTV-fakulteten och EPS kan man urskilja följande huvuddelar.

- LTV:s framtida verksamhet i Balsgård d.v.s. den fysiska närheten mellan verksamheterna
- Samarbeten i den praktiska driften i Balsgård
- LTV:s utbildnings-, forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet med koppling till EPS

LTV-fakultetens verksamhet i Balsgård tillhör organisatoriskt Institutionen för växtförädling. Även SLU Holding är aktiva i Balsgård genom kommersialiseringen av pilothallens produktutvecklingsfunktion för nya livsmedel. Ledningen

för fakulteten och institutionen har sedan tidigare beslutat att forskare och doktorander ska vara placerade i Alnarp för att kunna ingå i en större miljö med fler kollegor, studenter och mer utvecklad stödjande infrastruktur. LTV-fakultetens verksamhet i Balsgård omfattar i dagsläget växtförädling, genbank för växtförädling och fältförsöksfunktioner. Medarbetare som deltar i växtförädling av äpple är även verksamma i Alnarp. Diskussioner pågår avseende genbankens omfattning och eventuell flytt av delar till Alnarp, vilket skulle underlätta tillgängligheten för fler forskare, lärare och studenter. Möjligheter till samarbete mellan SLU och EPS gällande den praktiska driften i har diskuterats och behöver fortsatt undersökas. Sortframställning för äpple i Sverige har utretts avseende finansiering och huvudmannaskap i ett projekt genomfört av SLU Holding och finansierat av SLU Grogrund. SLU är fortsatt intresserad av att vara huvudman för verksamheten finansieringsformerna behöver förändras. Marknadsföring och kommersialisering av sorter kan vara en del som med fördel genomförs av en annan aktör.

Ledningen för LTV-fakulteten gör bedömningen att behovet av kunskap, kompetens och innovationer kommer att öka inom verksamhetsområde trädgård och landskap och kommer därför att fortsätta ansträngningarna för att öka externfinansiering och uppdrag som är anslagsfinansierade. Det är viktigt inte minst för fakultetens utbildningsuppdrag. SLUs nya strategi, som ska gälla från 2021 och beslutas av styrelsen i börja på höstterminen betonar hållbar utveckling och SLUs bidrag till omställningen i samhället. LTV-fakultetens profilering inom trädgård och landskap och den nära dialogen och samverkan med aktörer i näringsliv och samhälle i övrigt har förutsättningar att verka helt i linje med denna nya strategi. Förmågan att utveckla samarbeten med kompletterande aktörer i kunskaps- och innovationssystemen kommer vara viktig för framgången både inom akademien och bidraget till utveckling av näringsliv och samhälle. Samarbetet och samverkan med EPS är en viktig möjlighet i detta sammanhang för att understödja dialog om behov, samverkan och

omsätta kunskap och innovationer i företag och organisationer i samhället.

LTV-fakulteten ser goda samarbetsmöjligheter med EPS inom växtförädling och utveckling av tillgången till växtmaterial med efterfrågade kvaliteter Sverige. Ett exempel är SLU Grogrund som är ett innovations- och kompetensförsörjningsprogram med inriktning mot växtförädling av livsmedelsgrödor där samarbetsmöjligheter undersöks där EPS föreslås vara huvudman för ett sorttestningsprogram inom frilandsodlade trädgårdsgrödor. En sådan lösning skulle kunna bidra till att stärka EPS profil som en kraftsamlande aktör för att stödja de producerande företagens och marknadens tillgång till hortikulturellt växtmaterial. Programmet för ökad mångfald (POM) vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning är ett annat exempel där samverkan mellan LTV-fakulteten och EPS ger synergier i linje med programmets syfte.

Genom att fortsätta utveckla samarbetet mellan SLU och EPS kan nya möjligheter skapas och resurseffektivitet uppnås. I initiala diskussioner mellan LTV-fakulteten och NordGen har utvecklingen av en gemensam plattform för utveckling och användning av kulturväxter diskuterats med huvudsäte i Alnarp. LTV-fakultetens ledning gör bedömningen att det krävs en samling av resurser på campus Alnarp i möjligaste mån för att möjliggöra tillvaratagande av synergier mellan verksamheter inom SLU och tillsammans med andra aktörer. Denna utveckling stöds av Green innovation Park Alnarp och den genomgripande process som inletts för utveckling av campus Alnarp. EPS bedöms vara en värdefull kompletterande aktör till en sådan kraftsamling. Exempel på uppgifter för plattformen skulle kunna vara samordnad kommunikation, delning av infrastrukturresurser, utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser etc.

Programmet för Odlad Mångfald (POM)

Helena Persson – samordnare/kursansvarig för Programmet för odlad mångfald (POM) – Insti-

tutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning vid SLU.

Vad är Pom?

Programmet för odlad mångfald, Pom, är Sveriges nationella insats för att långsiktigt bevara och nyttja våra kulturväxter och deras vilda släktingar. Pom startade år 2000 och ingår i miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap.

Pom är ett nätverk med många aktörer; myndigheter, företag, organisationer, universitet, NordGen, friluftsmuseer och botaniska trädgårdar.

Sedan starten har Pom inventerat och samlat in det mest intressanta och värdefulla av vad som växer i vårt land. Växterna bevaras i den Nationella genbanken för vegetativt förökade växter vilken invigdes i Alnarp 2016.

Vad är Grönt Kulturarv®?

Varumärket Grönt Kulturarv har skapats för att ge uppmärksamhet åt våra folkära växter som har lång odlingstradition med en intressant kulturhistoria. Det är genom att fortsätta att odla dem som de bäst bevaras för framtiden.

För att en växt ska bedömas som Grönt kulturarv® ska den leva upp till följande kriterier:

- Ha lång odlingstradition i Sverige
- Vara kulturhistoriskt intressant och värdefull
- Finnas bevarad i den Nationella genbanken på Alnarp

Perenner som säljs under Grönt Kulturarv har odlats sedan 1940 och oftast betydligt längre än så.

Poms samverkan med Elitplantstationen

Stiftelsen Elitplantstationen utanför Balsgård har som enda aktör uppgift att producera sortäkta och friskt växtmaterial för odling i landet, samt på uppdrag av Nationella genbanken bevara växtmaterial i s.k. skyddad odling. Elitplantstationen har spelat en central roll för utprovning, förök-

ning och marknadsföring av Poms växtsorter inom Grönt kulturarv-sortimentet.

På samma sätt som att verksamheten är beroende av återförsäljare av friska, hårdiga och odlingsvärda växtsorter är Sverige beroende av en aktör med kompetens och erfarenhet av att hantera, och mångfaldiga, ett i högsta grad variabelt växtmaterial.

Oväntade förändringar inom svensk plantskoleverksamhet kan få stor återverkan på Elitplantstationens ekonomi. Inte minst som en resurs för den svenska nationella genbanken är det därför viktigt att stiftelsen ges stöd.

Poms bistånd vid marknadsföring

Vid marknadsföring av växter inom Grönt kulturarv-sortimentet kan Pom bidra med kunskap om odlad mångfald, äldre trädgårdsväxter, återintroduktion av odlingsvärda sorter, trädgårdshistorisk forskning, levandegörande av kulturmiljöer, landsbygdsutveckling och gastronomiska möjligheter.

Betydelse av en Elitplantstation

Henrik Sjöman – forskare och lärare – Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning vid SLU och Vetenskaplig Intendent vid Göteborgs Botaniska Trädgård.

I en kommande studie som genomförts i samarbete mellan SLU Alnarp och Sheffield University i England, var syftet att ta reda på vilken information kring det växtmaterial de största plantskolorna i Europa har med fokus kring växtmaterialets ursprung. Idag vet vi att vetenskapen kring ett växtmaterials proveniens har stor betydelse för att förutspå ett växtmaterials lämplighet för en plats ur ett vinterhårdighetsperspektiv vilket är avgörande för att förutspå en planterings långsiktiga utveckling. Även är kunskap om växtmaterialets växtmiljö där det har sitt ursprung från, vilket är av stor betydelse för att förutse

det genetiska materialets kapacitet att utvecklats framgångsrikt under olika ståndortsförhållanden. Resultatet från studien var att det förekommer en mycket begränsad kunskap kring ursprunget bland träd (som var i fokus i studien) och speciellt oroande var det att småplants-plantskolorna inte hade denna kunskap och kontroll då det är de som förser de större trädplantskolorna med material att odla vidare till salufärdiga träd. Studien utgick från Tyskland, Holland och England och sammanlagt intervjuades 24 plantskolor.

I Sverige har vi ett mycket unikt program (E-planta) där plantskolorna tillsammans samarbetar med universitet och botaniska trädgårdar för att kunna erbjuda marknaden ett trovärdigt växtmaterial där det är möjligt att ta reda på vilket ursprung träden eller buskarna har utifrån ett hårdighetsperspektiv. Detta program saknar motsvarighet i världen (i den norra hemisfären åtminstone) men kommer vara av stor betydelse i framtida utmaningar såsom ett förändrat klimat och en alltmer urbanisering där träd och buskar kommer vara betydligt viktigare än att bara vara ett estetiskt och identitetsskapande inslag genom att leverera viktiga ekosystemtjänster. Genom att vi i framtiden kommer att förlita oss på växternas och planteringarnas kapacitet att leverera olika typer av ekosystemtjänster är det avgörande att växterna får en framgångsrik utveckling och där är pålitligt växtmaterial av största betydelse. Därför är det av största vikt att den, eller de, plantskolor som producerar småplantor har kunskap om växtmaterialets bakgrund vilket är av betydelse för slutanvändaren av växterna. Idag förser Elitplantstationen många plantskolor med material av E-plantor att odla vidare till slutkund och idag är E-plantor ett begrepp i branschen som innefattar kvalitet och pålitlighet och det är något som måste fortgå och därför är dess existens väldigt viktigt samtidigt som de deltar i framtagande (inkluderat provodling, utvärdering och uppförökning) av ett framtida växtmaterial.

LRF-trädgård

Eva Anflo – chef LRF Trädgård, Lantbrukarnas Riksförbund.

EPS fortsatta arbete

LRF Trädgård, som en av EPS stiftare, tycker att EPS fortsatt ska bevara och tillhandahålla genetiskt korrekt och friskt utgångsmaterial. Det är viktigt för den svenska produktionen av frukt, bär och prydnadsväxter. EPS bör fortsatt även ha en produktion av småplantor eftersom det råder brist på småplantsproducenter och det finns en efterfrågan.

När det gäller projekt så dyker de upp med jämna mellanrum. I de fall projekten kan bidra och vara till nytta för verksamheten i EPS är det bra men det måste vara självfinansierat.

Vi ser också att det kan finnas ett behov av se över möjliga synergier med närliggande verksamheter.

Riksförbundet Svensk Trädgård och Koloniträdgårdsförbundet

Elitplantstationens betydelse för svensk fritidsodling

Inger Ekrem – förbundsdirektör Riksförbundet Svensk Trädgård & Ulrica Otterling – generalsekreterare Koloniträdgårdsförbundet.

För Sveriges mer än 3,2 miljoner aktiva fritidsodlare är tillgång till bra växtmaterial grunden för en säker växtetablering och lyckat odlingsresultat. Elitplantstationen är idag navet i svensk produktion av vedartade växter och perenner och står som garant för att växterna är anpassade till svenskt klimat, friska och sortäkta.

Det kommer ställas andra krav på framtidens växtmaterial än det görs idag med tanke på den accelererande klimatförändringen. Instabila vintrar, större variation i nederbörd mellan årtiderna och ökat skadetryck är några av de förväntade effekterna. Växtsortimentet som finns tillgängligt för konsumenter behöver därför omprövas oftare och utifrån de nya premisserna. Även äldre trädgårdsväxter kan vara en viktig tillgång inför framtiden. För fritidsodlingen är det därför viktigt att äldre trädgårdsväxter inventeras, beskrivs och bevaras, men även att insamlat växtmaterial förökas och saluföras under det befintliga varumärket Grönt Kulturarv.

Elitplantstationen en nyckelaktör för framtagning av nytt växtmaterial och förökning av äldre kulturväxter och för svensk fritidsodling är det av största vikt att verksamhet kan fortsätta och utvecklas framöver.

Vad betyder E-plantor för fritidsodlarna och trädgårdsbutikerna?

Inger Palmstierna – hortonom & Ulf Nilsson – trädgårdsrådgivare Koloniträdgårdsförbundet

och sekreterare Fritidsodlingens Riksförbund. Åke Truedsson – författare och kemiingenjör & Lena Truelsen – trädgårdsingenjör (tidigare marknadsansvarig Bo Grönt).

Trädgårdsbutikernas syn på E-plantor

Drygt 10-talet trädgårdsbutiker/gardens center samt inköpare på större trädgårdskedja har intervjuats. Företag är lokaliserade längs västkusten, Mellansverige och Skåne.

E-plantor viktiga, men..

Alla var eniga om att E-plantor är viktigt och behövs. Dock främst för anläggningssidan och offentlig förvaltning. Den enskilda fritidsodlarkunden känner inte till behov av friskt växtmaterial. De utgår från att produkten som tillhandahålls är frisk. Någon enstaka kan tänka sig att enskilda försäljningsföretag bidrar till ett certifieringssystem, som bibehåller högre sundhetskrav, men de flesta anser att kostnaden för detta bör ligga på ”statlig” nivå eller hos de stora odlingsplantskolorna. Hur man annars ska garantera ett friskt material hade nästan ingen svar på.

E-plantor okänt bland kunderna

Mycket få kunder känner till E-planta med undantag för Uppsala där SLU är beläget. De få som gör det är dock beredda att betala ett högre pris för den varan. Kunder som använder sig av en trädgårdsdesigner känner dock oftare till att E-plantor finns så enskilda småföretagare som arbetar mot fritidsodlare är tydligen en viktig grupp att informera om E-plantor under utbildning osv. Det framkom synpunkter och missnöje med marknadsföringen av E-plantor genom Min egen trädgård.

Marknadsföring av E-plantor i butik

Få försäljningsställen marknadsför aktivt varumärket E-planta. Anger som skäl för detta att försäljningskvaliteten brister, varan är ofta ofärdig och liten tycker alla företag utom en. Undantaget

är Frukt och bär där man väljer att mer aktivt marknadsföra E-plantor. Man kan tänka sig att arbeta mer aktivt om varan har en högre visuell kvalitet och man har en bättre tillgång. Alla utom en uppger att det är en brist på produkter. Man upplever också att det är krångligt att då tvingas arbeta med två system i försäljningen, både E och inte E av samma art och sort i försäljningen.

Fritidsodlarnas syn på E-plantor

För att undersöka hur väl fritidsodlare känner till E-plantor intervjuades tre av FORs trädgårdsrådgivare. De har regelbundna kontakter med fritidsodlare, bland annat genom FOR trädgårdsrådgivningstjänst, och är lokaliserade på olika platser i landet, Småland, Stockholm och Piteå. De har även erfarenheter av att arbeta med E-plantmaterialet ur olika aspekter, som exempelvis trädgårdsdesigner, trädgårdsanläggare och försöksutförare.

Vilka krav ska kunna ställas på E-plantorna?

Som trädgårdsrådgivare är det självklart att E-plantorna är viktiga för konsumenterna och att de får tillgång till ett friskt växtmaterial. Ju friskare från början desto större chans att klara sig i privatträdgårdarna och minskar växtskyddsbehovet. Särskilt viktig är att de är rensade från systemiska sjukdomar och virus. Viktigt för E-märkningen att fortsätta garantera friskt material och inte enbart hårdighet och sortäktighet. Desto fler fördelar som Elitplantan står för ju lättare att marknadsföra. Att plocka bort ett av benen, sundhet, är en farlig väg att gå. I norra Sverige är det dock hårdighet som är den viktigaste faktorn vid inköp av vedartat material.

Men konsumenterna utgår i stort från att allt växtmaterial är friskt när de handlar. De har ingen aning om skillnader i växtkvaliteter. Detta är en svår fråga att informera om då trädgårdsbutikerna själva troligen inte har något intresse av att ställa sina olika produkter mot varandra. Informationsarbetet måste därför utföras av

E-gruppen, plantproducenterna och ideella fritidsodlarorganisationer.

Hur ser marknaden ut för E-plantor?

Det är få konsumenter som särskilt frågar efter E-märkta växter på garden center. Kunderna känner inte till märkningen även om det finns broschyrer i butiken. Bara de som är väldigt insatt efterfrågar detta. Får inte vara för stor prisskillnad mot liknande växter.

Problemet bottnar i att den generella kunskapsnivån gällande trädgård hos konsumenterna är ganska låg. De efterfrågar ett rött äpple med frukt som är färdigt i september. Mer sällan har de ett sortnamn eller vet vilken kvalitet de ska kräva. Ändå är det på fruktträdssidan som E-märkningen har fungerat bäst på privatkonsumentmarknaden. Det övriga E-sortimentet syns nästa inte alls.

Överlag är det svårt att nå ut med märkningar och vad de har för betydelse. Kommer kräva stora reklamsatsningar men även att ideella trädgårdsorganisationer lyfter fram Elitplantorna och dess mervärde. Måste bli bättre att nå ut med fördelarna med Elitplantor i media.

Vad är konsumenten beredd att betala?

Beror på hur välinformerade de är. För majoriteten är inte särskilt trädgårdskunniga och då är sort och märkning ointressant. Viktigast blir pris och storlek/kvalitet. En mindre kvalitet av E-planta som kostar lika mycket som en större planta av samma sort har svårt att konkurrera. Dessa har dessutom ofta också mer säljande etiketter.

Hur ser den kund ut som frågar efter E-plantor?

Person som är äldre med erfarenhet av trädgård och odling. Vanligen medlem i trädgårdsförning. Är inte lika priskänslig som nyblivna trädgårdsägare.

E-plantsortimentet

Antalet E-sorter kan minskas men producenterna behöver vara beredda att bredda utbudet på olika kvaliteter. Det finns ett segment av privatkonsumenter som är beredda att betala för svenskodlade E-plantor men som samtidigt vill ha stora plantor för att snabbt få en färdig trädgård. Denna grupp fångas inte in idag.

Vilket E-växtmaterial når fram till fritidsodlarna idag?

Framförallt det som marknaden kan leverera. Fåtal projekt på SLU inom frukt och bär men den lilla växtförädling som finns kvar har yrkesodlingen som primär målgrupp. Kvalitetssäkringsprojektet för frukt och bär är ett viktigt projekt för att hitta intressanta sorter. Men mycket av det material som fungerar i norr är inte intressant för södra Sverige och har då svårt att komma med i odlingsplanen.

Det finns även ett behov av att se över hur provodling av kandidatsorter ska utföras och hur härdigheten och andra växtegenskaper ska bedömas i framtiden. Idag är det svårt för en utomstående att förstå hur detta arbete utförs.

Finns ett behov att se över sortimentet för att göra det mer attraktivt. Fruktträd och bärbuskar är efterfrågat av konsumenter och bör återspeglas ännu mer i sortimentet som erbjuds marknaden.

Vi står även inför nya utmaningar för att få fram nästa generation av frukt och bär för hela Sverige och med mer resistens mot ökade sjukdomsangrepp som klimatförändringarna medför. Det kräver växtförädling, sortprovning av utländskt material (kanske främst från Kanada, Ryssland) och en bra elitplantstation och med E-märkning så att folk kan lita på att det är en bra planta men köper.

Hur intresserade är E-plantproducenterna att nå ut till privatkonsument?

Ett ämne som kom upp till diskussion var om plantskoleproducenterna är tillräckligt intressera-

de av privatkonsumenterna, eller är de nöjda med att leverera den stora mängden till anläggnings- sidan? Volymerna är små, särskilt vid leverans till fristående garden centers, och varje order kräver mycket arbete. Känslan är att privatkonsum- mentmarknaden till stor del är släppt åt utländska producenter. Finns ett behov av dialog kring denna fråga mellan EPS, E-gruppen, E-plant- producenter och försäljningsorganisationer. För om det inte finns tillräckligt stora volymer med E-plantor som når ut till konsumentmarknaden så är det ingen större mening att satsa på informa- tionskampanjer.

Sammanfattning

- Få konsumenter känner till E-märkning.
- Svårt att få tag på E-plantor i trädgårds- butiken.
- Visuell kvalitet och storlek konkurrerar ofta dåligt med motsvarande, icke E-märkt produkt.

E-planta ekonomisk förening

Jörgen Andersson Warpman – t.f. ordförande
E-planta – VD Stångby Plantskola.

Samarbete mellan E-planta och EPS

När det gäller just frågan E-planta samarbete med EPS så kom vi fram till följande vid vårt framtidsmöte med E-gruppens styrelse:

- Det är mycket viktigt för E-planta att ha ett tätt och bra samarbete/relation med EPS för framtiden.
- EPS produktion av småplantor är en viktig del i den totala tillgången av småplantor för vidareproduktion hos E-plant företagen.
- EPS uppdrag att med bevarande och kunna erbjuda moderplantsmaterial till E-plantskolor (även av marginalsörterna), är en av den viktigaste hörnstenen i EPS
- E-gruppen vill att vi ska ha tydlig arbetsfördelning mellan E-plant och EPS. Vi anser att ex. marknadsföring och försäljning av E-plantor enbart ska ske via E-gruppen.
- Idag har E-plantas ordförande plats i EPS styrelse, vilket vi ser som en viktig möjlighet för att stärka vårt samarbete. Denna plats kan vi tänka oss att kommande verksamhetsansvarig för E-planta förening, kommer att ges.

Jag ser framemot att träffas framöver och fortsätta med vår gemensamma ambition att stärka och utveckla vårt gemensamma mål med att förse den svenska marknaden med E plantor och svenskodlade plantor.

Kommuner

Luleå kommun

Michael Öhman – stadsträdgårdsmästare – stadsbyggnadsförvaltningen, Luleå.

”Luleå kommun förvaltar ca 40 000 ha planteringar vid park- och gatumark. Årligen planteras ett par hundra träd vid nya och befintliga anläggningar. Plantering av träd och buskar innebär stora investerings-, drifts- och underhållskostnader. Vi eftersträvar därför att plantera proveniensdeklarerade.

Vi ingår i det nationella I-tree projektet där vi kartlägger lokala referenser som kan ange trädens bidrag till ekosystemtjänster kopplat till bla buller, rening, temperatur och dagvattenhantering etc. Här ser vi valet av E-plantmaterial vid ny och omplantering som ett förstahandsalternativ. Vi ser även att Eliteplantstationens medverkan i olika utvecklingsprojekt där deras kompetens vid förökning samordning, introduktion av nya sorter från Nationella genbanken och andra utvecklingsprojekt på ett positivt sätt bidrar till nya växtslag som vi kan dra nytta av. Att välja E-plantor möjliggör detta även om efterfrågan av Elitplantor i dagsläget är större än tillgången.”

Malmö stad

Larsola Bromell – landskapsarkitekt, Malmö stad – utvecklingsenheten, avdelning offentlig miljö, Fastighets- och gatukontoret.

”Malmö stad förvaltar i dagsläget 74 985 träd med individuellt ID på park- och gatumark. Träden bidrar med ekosystemtjänster till ett mycket stort värde, bland annat i form av invånarhälsa, koldioxidinlagring och dagvattenhantering. Därtill är plantering av nya träd behäftade med stora investerings-, drifts- och underhållskostnader.

Med denna bakgrund är det av största vikt att de träd vi planterar är av friskt utgångsmaterial, att vi kan lita på art- och sortäktighet, att träden tål vårt svenska klimat och att de är fria från plantburna sjukdomar. Det är därför naturligt att valet av växter blir E-plantor där det är möjligt och efterfrågan av Elitplantor upplevs i dagsläget större än tillgången.”

Trädgårdsanläggarna i Sverige (STAF)

Inlägg från STAF till EPS omvärldsanalys,
Göran Andersson, utbildningsansvarig i STAF.

Förbundet brinner för trädgårdsanläggarnas frågor. Det är av stor vikt för medlemmarna att stärka branschen och garantera kvalitén på utförda uppdrag och projekt. E-plantorna är ett välkänt begrepp som garanterar kvalitet och används ofta vid val av passande växter för miljöer som skall vårdas, underhållas och överleva från år till år.

Vid planeringen ritas E-plantor in i beställningen men ibland saknas E-plantorna när planteringen skall verkställas och blir då utbytta mot icke E-plantor. Det tar lång tid från beställning till verkställandet och här finns troligen ett kommunikationsproblem. Det beställs E-plantor av beställaren men utföraren, anläggaren, förmedlar inte uppdraget till producentledet i tid utan förväntar sig att träden/buskarna bara skall finnas där när planteringen skall verkställas.

I vissa kommuner fungerar dialogen bra men inte i andra och det skulle kunna förbättras med ett bättre samarbete mellan aktörerna t ex kurser. Ibland beställs växterna först i slutet av projektet och får då problem som inte de entreprenörer och beställare som gjort beställningen i ett tidigt skede har

Bilagor

Bilaga 1

Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS) – kort historik – Elisabet Martinsson, verksamhetsledare Elitplantstationen & Maja Persson, LRF Trädgård.

Lantbruksstyrelsen (numera Jordbruksverket) föreslog 1982 att en Elitplantstation skulle byggas upp i Sverige. En arbetsgrupp arbetade fram ett förslag för framtida försörjning av friskt och sortäktat växtmaterial.

Ett förökningssystem i olika steg föreslogs (prekärn-, kärn-, elit- stam-, bruks-plantor) med speciella krav på hantering och kontroll. Efter som det var angeläget att få igång verksamheten så fort som möjligt beslöts att en fristående Elitplantstation skulle bildas och verksamheten startade i januari 1983. Vid starten var Trädgårdsnäringsens Riksförbund huvudman och ansvarade för drift och budget. Medan SLU ansvarade för framtagning och bevarande av kärnplantor inom SLU:s budgetram.

Lantbruksstyrelsen fick ansvar för regler för produktion och handeln med de växtslag som skulle ingå i systemet. Elitplantstationen samlokaliseras med Balsgård SLU för att möjliggöra gemensamt resursutnyttjande.

1983

En driftsledare anställdes. Förökning av jordgubbar startades på friland och utökades efterhand med hallon och vinbär.

1984

Vid det första styrelsemötet tillsattes en arbetsgrupp för att utreda det långsiktiga huvudmannaskapet. Styrelsen representerades av Trädgårdsnäringsens Riksförbund, Movium, Koloniträdgårdsförbundet och Riksförbundet Svensk Trädgård.

Ett fastighetsområde köptes av SLU för 1 krona,

samt odlingsmark arrenderades. Men kontor och laboratorier hyrdes av Balsgård SLU och verksamheten byggdes upp i ett nära samarbete med Balsgård.

1985

Investeringar och utvecklingsprojekt möjliggjordes genom ekonomiskt stöd från statens avgift på handelsgödsel. Växthus och arbetslokal byggdes. Mikroförökningsteknik infördes och samarbete utvecklades med expertis på SLU Alnarp. Nordiskt samarbete påbörjades med motsvarande elitplantstationer och dess växtpatologiska expertis. Växtmaterialet utökades med fruktträd och plantskoleväxter. Det nordiska samarbetet får efterhand stor betydelse för utväxling av ett definierat och sjukdomstestat modermaterial mellan motsvarande stationer.

1986–1987

Elitplantstationens verksamhet blir 1987 en stiftelse för att markera dess allmännyttiga ställning – Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS). Stadgar godkänns av de i stiftelsen ingående organisationerna; Trädgårdsnäringsens Riksförbund, Movium, Riksförbundet Svensk Trädgård och Koloniträdgårdsförbundet. Mikroförökningen utvecklas och ett stort mikroförökningslaboratorie för produktion startar.

1989–1990

Diskussioner pågick i branschen och inom landets expertis om att införa ett kvalitetssäkringssystem för plantskoleväxter som slutligen mynnar ut i E-plantsystemet. Ett varumärke utformas som Elitplantstationen blir ägare till och har varumärkesskydd för. Plantskolorna bildar E-planta ekonomisk förening och får i avtal ensamrätt på marknadsföringen. Elitplantstationens styrelse blir ansvarig för regler och kontroll av systemet.

1990–1994

Certifieringssystem utarbetas av Jordbruksverket i samråd med branschen. Först för olika bär och därefter för fruktträdproduktionen. Även

grundstammar för vidare produktion i plantskola produceras via mikroförökning.

Inköp av certifierat förökningsmaterial var obligatoriskt fram till EU-inträdet men blev därefter frivilligt. EU-inträdet hade också stor effekt på efterfrågan av elitplantor av jordgubbar som sjönk när införselvillkoren ändrades.

Införseln reglerades fram till EU inträdet av regelverket för phytosanitära skadegörare som t ex päronpest, sjarka och rödröta vilket gjorde import i stort sett omöjlig.

Lantbruksstyreslen, Jordbruksverket följde arbetet på EPS och var ett viktigt stöd. Den nära dialogen upphörde något år efter EU-inträdet.

För att förbättra marknadsföringen och bibehålla efterfrågan av det certifierade fruktsortimentet utvidgades E-plantsystemet till att omfatta även fruktträden. En speciell certifieringsetikett infördes som tydliggjorde certifieringen ända ut i försäljningsledet.

1993 avskaffades handelsgödselavgiften och därmed försvann det ekonomiska stödet till Elitplantstationen och förutsättningarna för verksamheten ändrades också radikalt i och med EU inträdet eftersom handeln av växter inom EU blev utan begränsningar efter en övergångsperiod.

1995–2003

Efter förhandlingar och uppvaktnings på Jordbruksdepartement och Jordbruksverk fick Elitplantstationen ett statligt stöd på 750 000 kr/år inskrivet i regleringsbrevet till Jordbruksverket. Sedan 1994 har detta stöd betalats ut årligen med undantag för något år.

Den ändrade ekonomiska förutsättningen och strukturförändringar inom branschen gjorde att Elitplantstationen fick ändra inriktning, istället satsa på storskalig produktion och deltaga eller driva olika projekt t ex förökning till provodlingar och sortförsök.

Bevarandet av kärnplantor flyttas från SLU, Alnarp till EPS där ett nytt kärnplantshus byggs och

kompletteras med en avdelning för prekärnplantor något år senare. EPS får uppdrag att bevara Programmet för Odlad Mångfalds (Pom) samlingar av frukt och bär som är mandatsorter.

2002-2003 omstrukturerades verksamheten av ekonomiska skäl. All mikroförökning (både utveckling och produktion) lades ned, kontoret flyttades från Balsgårdshuvudbyggnad till arbetslokalen vid växthusen. Beslöts att den fortsatta verksamheten skulle koncentreras på Elitplantstationens huvuduppgift att tillhandahålla ett sunt och sortäktat växtmaterial anpassat till svenskt klimat och att växthusen skulle utnyttjas för småplantproduktionen medan den laboriemässiga vävnadsförökningen skulle i stället köpas in från andra företag.

2004-2009

Avtal sluts med olika laboratorier för vävnadsodling som producerar och utvecklar förökningsteknik åt EPS. SLU Alnarp hjälper till och ger expertråd. Sedan starten har experter på SLU (Alnarp, Balsgård och Ultuna) varit bra och engagerade konsulter inom växtskydd, förökning och genetiskt kunnande men denna kompetens tunnades allt mer ut under den här perioden. Samarbetet med E-planta stärks och marknadsföringsaktiviteter görs gemensamt.

2010-2020

Produktionen utvecklas och anläggningen växer. Ny mark köps in för nya moderkvarter. Stora containerytor byggs. Fler växthus byggs (både skugghall, plastväxthus och plasttunnlar). Maskinhall med utrymme för verkstad, kemirum, omklädningsrum, gårds kontor och samlingsrum byggs.

I verksamhetsplanen 2016-2020 fastställdes att EPS ska fortsätta att förbättra och utveckla odlingstekniker, förbättra och utveckla hygienarbetet och infrastrukturen, för att förbättra kvalitén, leveranssäkerheten och sänka kostnaderna.

Samarbetet har utvecklats med Pom och EPS marknadsför och producerar första generationen av Grönt kulturarvsväxter till plantskolor.

Kostnaderna för sjukdomstestning steg under den här perioden. Vid starten helt fritt till att bli en kostnad som EPS inte kunde styra. Efter införandet av ett nytt regelverk har kostanden ökat till en kostnad som inte kan inrymmas i EPS budget.

Ett nytt EU direktiv från 2016 ändrar förutsättningarna för certifiering av frukt och bär och Trädgårdsföreskriften har omarbetats av SJV och därmed försvinner nationella krav på förökningsmaterial av prydnadsväxter.

Arbete pågår med en ny verksamhetsplan för åren 2021-2025.

Bilaga 2

Elisabet Martinsson, Verksamhetsledare EPS

Certifieringssystem för vegetativt förökade trädgårdsväxter

Certifieringssystemen är grunden i vårt huvuduppdrag, bevarande och tillhandahållande och är garanten för ett friskt startmaterial. EPS har följt Jordbruksverkets föreskrifter gällande certifieringssystem för olika växtslag enligt kraven i den s.k. Trädgårdsföreskriften SJVFS 2004:79 (om saluföring m.m. av förökningsmaterial av prydnadsväxter samt annat föröknings- och plantmaterial av grönsaker än utsäde). Denna föreskrift är nu omarbetad och har inga certifieringsregler för prydnadsväxter och grönsaksplantor medan däremot Frukt- och bärplantor har en egen föreskrift SJVFS 2016:44, uppdaterad till SJVFS 2020:6. Samtidigt infördes krav på en officiell sortlista för Frukt- och bärsorter.

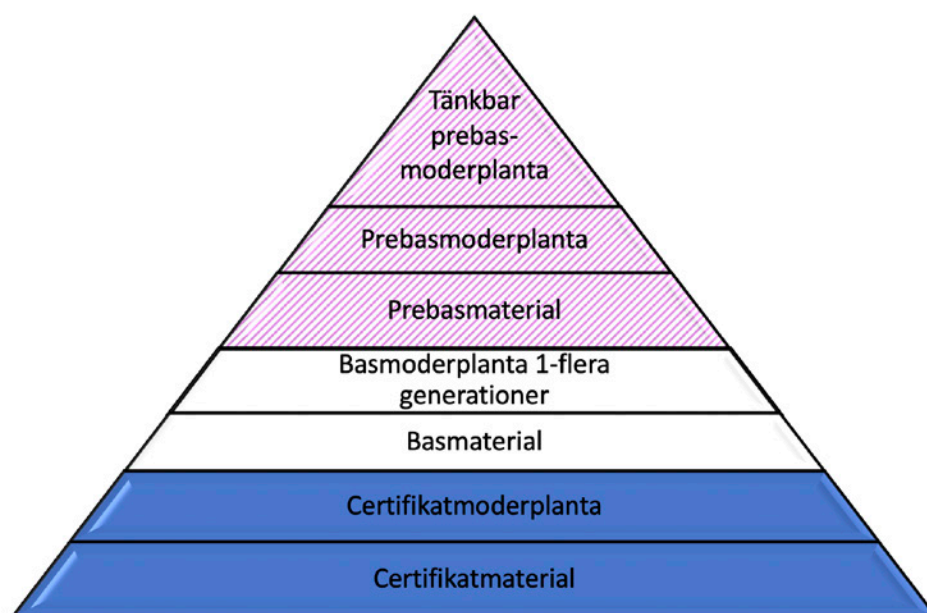
Nuvarande föreskrift SJVFS 2020:6 (uppdatering av SJVFS 2016:44) följer EU:s direktiv 2008/90¹ och de tillämpningsregler som därefter tagits

fram inom EU. Det innebär bland annat utökade krav på testning av karantänskadegörare.

Föreskriften SJVFS 2020:6 innebär att allt växtmaterial som tills nu varit godkänt på högsta nivå, måste genomgå fullständig test och först därefter kan förökning av olika kategorier göras. Det är ett pyramidsystem med olika steg (kategorier), schema i SJVFS 2020:6 nedan. Förökning tillåts därefter i många fler generationer och i fler kategorier än vad som behövs för att förse svenska marknaden med plantor. Men samtidigt är det krav på att allt växtmaterial som är testat tidigare skall genomgå fullständiga tester som om deras patogena status var okänd. Detta blir orimligt och dyrt för svensk produktion.

Föreskriften medför att definitioner och produktionssystem ändras på ett sätt som passar yrkesproduktion inom EU för frukt och bär men som inte är anpassat för svensk produktion där i princip allt växtmaterial säljs till plantskolor med försäljning till anläggning eller trädgårdsbutiker.

De ändrade förutsättningarna för certifiering på EU nivå av trädgårdsväxter medför att regelverket skall ses över på Elitplantstationen i samråd med branschen.

Egen modell

En arbetsgrupp skall utarbeta en ny modell under vintern 2020/2021. Målsättningen är att den höga sundhetsnivån skall bibehållas och grunda sig på erfarenhet och förutsättningar i Sverige och våra behov

Modellen utgår från att modermaterial från EPS har hög status och att växtmaterial i nästa led odlas på ett sätt så att sundheten bibehålles. Den nya EU-förordningen ställer också generellt sett större krav på företagen vad gäller egen övervakning och agerande för att hindra spridning av växtskadegörare. Detta skall också ingå i den nya modellen tillsammans med okulär egen kontroll av sortäktighet.

Förslaget skall utgå från SJVFS 2020:6 , CAC för frukt och bär och (SJVFS 2020:11) för prydnadsväxter men där kraven på analyser, återtester, samlingsprover, tidsintervall och generationer tolkas och värderas efter den erfarenhet och kompetens som finns på EPS och i branschen. Modellen tas fram i samråd med Jordbruksverket. EPS kan själv välja tillförlitligt analyslaboratorie. Regler skall specificeras enligt nedan:

1. Hög sundhetsnivå på EPS modermaterial, enligt specificerade testkrav och regler
2. Föröknings- och produktionsregler och interna riktlinjer inordnade i E-plantsystemet
3. Kontrollsystem utarbetas av branschen
4. Märkning utarbetas av branschen

EPS styrka i förökningssystemet är:

1. En ny sort hålls alltid i en isolerad avdelning (karantän) tills sjukdomstester är klara och därefter flyttas över till en bevarande avdelning. Interna riktlinjer följs för hantering.
2. Ingen förökning på friland. All frilandsareal som används för utplantering av moderplantor är testad och funnen fri från fritt levande nematoder.

3. Mikroförökning används ofta vid förökning och därmed elimineras en del skadegörare. Det behövs få generationer och omstart sker varje år eller med ett års mellanrum från bevarade moderplantor (kärnplantor eller prebasmoderplantor).

4. Allt odlas i odlingssubstrat.

5. Riskanalys görs för alla nya växtslag och för frukt- och bärväxter F&B (samt prydnadsväxter av samma släkt som F&B) följs testkraven.

6. Parallellt med certifierad produktion sker ingen produktion av växtmaterial av okänd härkomst.

7. I 30–35 år har EPS arbetat efter det nationella certifieringssystemet med gott resultat. Modermaterial (prekärnplantor) som varit infekterade har kasserats eller behandlats före förökning startas. Vid återtester är det endast Prunus och en gång Rubus som varit återinfekterat. Erfarenhet finns över vilka växtslag och skadegörare som är problem.

¹ om saluföring av fruktplantsförökningsmaterial och fruktplantor avsedda för fruktproduktion.

Bilaga 3

Programgruppen för plantskoleväxter

Programgruppen för plantskoleväxter har som mål att förbättra sortimentet både för professionella växtanvändare och för svenska konsumenter genom att välja ut klimatanpassade friska och goda sorter av frukt- och bärväxter. Utvalda växter ges E-status och de kan därmed marknadsföras med kvalitetsbeteckningen E-planta. För E-märkta frukt- och bärväxter krävs certifierad produktion.

Representation i programgruppen för plantskoleväxter från 2019 (prydnadsväxter/frukt- och bär).
Representanterna väljs på 2 år med möjlighet till omval.

Namn	Nisch	Reprenter
Patrick Svensson, ordförande	Produktion – plantskola	E-planta ek. för.
Gunnel Holm, sekreterare	Produktion – E-plantsystemet	E-planta ek. för.
Elisabet Martinsson	Produktion – E-plantsystemet, bevarande	Elitplantstationen
Fredrik Taflin	Produktion – plantskola	E-planta ek. för. – prydnadsväxter
JP Johansson	Produktion – plantskola	E-planta ek. för. frukt/bär
Henrik Sjöman	Forskning/försök	SLU – prydnadsväxter
Erik de Vahl	Forskning/försök	SLU – prydnadsväxter
Lotta Nordmark	Forskning/försök	SLU – frukt/bär
Tomas Lagerström	Forskning/försök	E-planta – seniorrådgivare, prydnadsväxter
Andreas Karlsson	Växtanvändare – detaljhandel	Detaljhandel
Henrik Morin	Växtanvändare – privatkonsument	FOR
Anneli Wallgren	Växtanvändare – offentlig miljö	Movium
Anders Folkesson	Växtanvändare – offentlig miljö	Movium
Vakant	Växtanvändare – offentlig miljö	Trädgårdsanläggarna

Bilaga 4

Gunnel Holm – verksamhetsledare E-planta ekonomisk förening & Elisabet Martinsson – verksamhetsledare EPS.

Varumärken

Vi har en tydlig identitet i våra två varumärken. Vi har utvecklat dessa varumärken till att utgöra kvalitetsstämplar för växtmaterial. Detta har starkt bidragit till en konkurrenskraftig svensk plantskoleproduktion.

- **E-planta**[®] – ägs av Elitplantstationen, varumärkesskydd sedan 1990
- **Grönt kulturarv**[®] – förvaltas av SLU

E-planta är en kvalitetsmärkning och är resultatet av ett helt system som omfattar produktutveckling, testning och marknadsföring av växter utvalda för svenskt klimat.

Ett nätverk av experter väljer ut och föreslår växter för E-märkning, ofta med användarfokus. Beslut tas av Elitplantstationen. Elitplantstationen godkänner regler för produktion och handel med E-plantor samt ansvarar för kontroll av att dessa följs (genom stickprov).

E-planta ekonomisk förening har ensamrätt till varumärket som används vid marknadsföring och försäljning till alla kunder.

E-plantor är:

- Utvalda för svenskt klimat
- Provodlade i Sverige
- Svenskproducerade
- Art- och sortäkta (endast godkända frökällor och moderplantor får användas)
- Alla frukt- och bärsorter är sjukdomstestade enligt regelverk.

Grönt kulturarv har skapats för att göra det möjligt att lansera och saluföra odlingsvärt växtmaterial som samlats in genom Programmet för odlad mångfald, POM. POM är ett nationellt program för att bevara den genetiska mångfalden bland de

odlade växterna. POM samordnas från Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp, men är ett nätverk där flera olika organisationer och myndigheter ingår, till exempel friluftsmuseer, botaniska trädgårdar, Fritidsodlingens Riksorganisation, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet.

Varumärket har tagits fram tillsammans med Elitplantstationen, E-planta ekonomisk förening och LRF Trädgård. Varumärket kan användas fritt av den som vill producera och saluföra växter som uppfyller POM:s kriterier för Grönt kulturarv. SLU/POM marknadsför Grönt kulturarv med egen logotyp och grafisk profil. Företag och organisationer med verksamheter som rör odling och saluföring av växtsorter, erbjuder att använda varumärket, antingen ensamt eller tillsammans med företagets logotyp. Grönt kulturarv är avsett för marknadsföring och försäljning av levande växter eller förökningsmaterial som frö, lökar, rottdelar eller sticklingar.

GRÖNT KULTURARV

